

Jaki wpływ ma nieprawidłowa wymowa dziecka w młodszym wieku szkolnym na umiejętność czytania i pisania?

Dziecko opanowuje język w ciągu pierwszych pięciu lat życia. Rozwój mowy dziecka przebiega zgodnie z jego tempem rozwoju psychofizycznego, ale także zależy od środowiska w jakim przebywa czy kultury pedagogicznej rodziców.

Leon Kaczmarek wyróżnia **cztery okresy kształtowania się mowy**:

1. Okres melodii – od 0 do 1 roku życia [m, b, n, t, d, j]
2. Okres wyrazu – od 1 do 2 r. ż. [p, b, pi, m, t, d, n, n̄, ś, k, ki]
3. Okres zdania – od 2 do 3 r. ż. [t, mi, f, fi, ź, ć, dź, g, gi]
4. Okres swoistej mowy dziecięcej – od 3 do 7 r. ż.
 - 3 – 4 r. ż. [s, z, c, dz]
 - 4 – 5 r. ż. [r, sz, ź, cz, dź]
 - 5 – 7 r. ż. Utrwalanie i doskonalenie wymowy.

Spoglądając na powyższe okresy rozwoju mowy można zauważyć, iż dziecko przyswaja wymowę poszczególnych głosek stopniowo. Dotyczy to również przyswajania słownictwa i form gramatycznych. Proces nabywania **językowej sprawności** (umiejętności wysławiania się poprawnego, zrozumiałego, zgodnego z tematem, pozycją autora, nastawieniem odbiorcy i okoliczności wysławiania się) trwa do 6 – 7 roku życia, zatem zniekształcenia, które pojawiają się w tym czasie świadczą o nieukończonym rozwoju mowy. Należy odróżnić wady wymowy od nieukończonego rozwoju mowy. **Nieukończony rozwój mowy** charakteryzuje się wymową właściwą dla wcześniejszych okresów życia dziecka. W tym przypadku może nastąpić, ale nie musi, samoistna poprawa wymowy. Natomiast, kiedy mamy do czynienia z **wadą wymowy** nie można na to liczyć – wówczas konieczna jest konsultacja logopedyczna. Im wcześniej udamy się do logopedy, tym skuteczniej będzie przebiegała terapia logopedyczna.

Mowa dziecka sześciolatniego powinna już być poprawna pod względem artykulacyjnym, tzn. dźwięki pojawiające się w rozwoju fizjologicznym mowy powinny być już ukształtowane prawidłowo.

Zdecydowana większość rodziców przychodzących z dziećmi na terapię logopedyczną zauważa problem jedynie niewłaściwej artykulacji. Często nie zdając sobie sprawy z tego, iż opóźnienia w wymowie mogą być czymś spowodowane. Najważniejsze przyczyny, to przede wszystkim:

- a) *nieprawidłowe funkcjonowanie mięśni aparatu artykulacyjnego* np.: (brak pionizacji języka, tzw. infantylne połykanie, niska sprawność języka, warg, zuchwy, zakłócona praca mięśni napinających i przywodzących więzadła głosowe),
- b) *zmiany anatomiczne aparatu artykulacyjnego* np.: (nieprawidłowa budowa języka, wady zgryzu, anomalie zębowe, rozrost trzeciego migdałka, polipy, skrzywienia przegrody nosowej),
- c) *opóźnienia w zakresie funkcji percepcyjnych* (słuchu fonematycznego, analizy i syntezy słuchowej, pamięci słuchowej, zaburzenia kinestezji artykulacyjnej),
- d) *czynniki społeczne, niesprzyjające warunki uczenia się*: nieprawidłowe wzorce fonetyczne, styl wychowania i postawy rodziców, brak stymulacji rozwoju mowy,
- e) *czynniki psychiczne*: brak zainteresowania mową innych, odczuwanie własnej artykulacji jako czynności męczącej i sprawiającej trudność.

Niepowodzenia szkolne mogą mieć różne przyczyny. Jedną z nich jest **nieumiejętność właściwego posługiwania się mową**. Wady wymowy mają bardzo duży wpływ na rozwój umiejętności **czytania i pisania** w młodszym wieku szkolnym. Ich wpływ przejawia się przede wszystkim w przedmiotach, które wymagają od dziecka poprawnego pisania, czytania i wypowiedzania się, a więc przede wszystkim w *edukacji polonistycznej*. Trudności w nauce ujawniają się również w innych przedmiotach, które wymagają wypowiedzi ustnych. Zależą one od przyczyn niepoprawnej wymowy. Jeżeli są to np. wady zgryzu, anomalie dotyczące budowy języka czy rozszczep podniebienia, wówczas dziecko nie ma trudności z pisaniem. Jeśli natomiast wadliwa wymowa jest wynikiem uszkodzenia lub niedokształcenia struktur odpowiedzialnych za określone funkcje pojawiają się problemy z pisaniem. Ogólnie można powiedzieć, iż **dzieci z wadami artykulacyjnymi popełniają te same błędy w czytaniu, w piśmie, które wykazują w mowie spontanicznej**.

Niedoskonałości w pisaniu najczęściej obserwuje się u osób z zaburzeniami **słuchu fonematycznego**, tzn. zdolności rozróżniania dźwięków mowy. Nie różnicują one dźwięków zbliżonych fonetycznie i w związku z tym nie wiedzą, jaką literę napisać, często zamieniając jedną na drugą, np. [s-sz], [c-cz]. Aby opanować umiejętność czytania i pisania uczniowie nabywają umiejętności różnicowania elementów mowy. Uczą się przeprowadzać syntezę i analizę dźwiękowych form wyrazów. Dla dziecka z wadą wymowy prawidłowa analiza i synteza wyrazowa jest niemożliwa. Nie potrafi ono prawidłowo wypowiedzieć określonego dźwięku, często zastępuje je innym, niewłaściwym. Poprawność czytania i pisania w dużej

mierze zależy od opanowania artykulacji. Dzieci wadliwie mówiący źle piszą i nieprawidłowo czytają.

Błędy w czytaniu i w pisaniu wynikające z deformacji tj. nieprawidłowego wymawiania dźwięków lub substytucji, czyli zastępowaniu tych dźwięków innymi, w większości przypadków nie zmieniają całkowicie sensu wymowy (szafa – safa, czekolada – cekolada). Mogą jednak wystąpić zniekształcenia, które sprawiają, że sens przeczytanego lub napisanego słowa jest trudny do rozpoznania np. (szum – sum; rak – lak). W pisaniu wypracowań i w pisaniu ze słuchu pojawiają się błędy będące odzwierciedleniem wadliwej wymowy. Dziecko, u którego występuje tzw. *mowa bezdźwięczna* nie wymawia głosek dźwięcznych, ale zastępuje je odpowiednikami bezdźwięcznymi. Powstają wtedy następujące błędy w pisowni: *kupek* zamiast *kubek*, *satanie* zamiast *zadanie*, *kotowy* zamiast *gotowy*, *tom* zamiast *dom*, itd. co prowadzi do zmiany znaczenia wyrazu. W przypadku mowy bezdźwięcznej pojawia się trudność w przyswajaniu reguł ortograficznych, które opierają się na prawidłowej wymowie. W wyrazie [ławka] mimo wymowy [f] piszemy [w], a w wyrazie [zagadka] mówimy [t], choć zapisujemy [d], ponieważ w pokrewnych słowach występują głoski dźwięczne: ława, zagadek. Uczeń z mową bezdźwięczną wyrazy te wymawia zawsze tak samo, więc nie ma możliwości skorzystania z tej zasady (wymawia: łafa – łafka, staf – stafy, sakatka – sakatek).

Często uczniowie z nieprawidłową wymową posiadają biernie opanowany system fonologiczny, jednak nie realizują go prawidłowo. Oznacza to, że ci uczniowie podczas **pisania ze słuchu**, mimo prawidłowego wzorca słuchowego i biernego opanowania systemu fonologicznego w przypadku zastępowania jednej głoski przez drugą, popełniają błędy. Dzieje się tak dlatego, iż decydujące znaczenie ma własna wymowa ucznia, który zapisując usłyszany tekst, cicho wypowiada poszczególne głoski, wykonując niewłaściwe im bezgłośnie ruchy artykulacyjne. Reasumując, dzieci z nieprawidłową wymową, mimo, że słyszą prawidłowe dźwięki (pisane ze słuchu) przetransportowują je na własny język i piszą tak jak mówią. Błędy tego typu pojawiają się również przy **przepisywaniu**. Uczeń odczytuje błędnie wyraz i tak go zapisuje. Czasami, mimo występowania tego typu wady, zapis jest zgodny z zapisem na tablicy. Z tego wniosek, iż uczeń przepisując odwzorowuje dokładnie literę po literze z tablicy. W wyniku tego tempo pisania jest bardzo wolne, a zapisany tekst i tak czyta „po swojemu”.

Osoby, które nie potrafią wypowiadać głosek [sz, ż, cz, dż] zazwyczaj piszą tak jak mówią, czyli zastępują pewne głoski innymi. Do tej grupy należą też dzieci zniekształcające głoskę [r], która znacznie utrudnia porozumiewanie się, gdyż powoduje powstawanie wielu

homonimów, np. *lak* zamiast *rak*, lub *bój*, *ból* zamiast *bór*. Trudności w kontaktach odczuwane są zazwyczaj przy pierwszym zetknięciu z taką osobą, choć kontekst i sytuacja ułatwiają odbiorcy rozumienie, o który wyraz chodzi.

Uczniowie nie potrafiący artykułować głosek [k, g] również popełniają błędy w pisaniu. Zamieniają oni głoski [k, g] na [t, d], np.: *kot* brzmi *tot*, *głowa* – *dłowa*, itd.

Nie wszystkie wady wymowy mają wpływ na naukę. Nieprawidłowa artykulacja, która polega na deformowaniu dźwięku nie jest przyczyną złego zapisu danej głoski. Dziecko inaczej realizuje głoskę w wymowie, ale zapisuje ją poprawnie, np.: [s] wymawiane międzyzębowo lub bocznie jest zapisywane tak samo, poprzez głoskę [s]. Dziecko, które zamiast [r] przedniojęzykowego wymawia [r] języczkowe nie zapisze tej głoski inaczej, tylko w postaci litery [r]. Zatem nie wszystkie wady artykulacyjne mają odbicie w piśmie.

Prawidłowy rozwój mowy jest jednym z elementów **dojrzałości szkolnej**. Związek zaburzeń mowy z trudnościami w nauce ma charakter dwustronny. Mianowicie przyczyniają się one do powstania tychże trudności, a także przedłużające się niepowodzenia w nauce mogą spowodować zaburzenie mowy, jakim jest np. jąkanie.

Istniejące u dziecka zaburzenie mowy może mieć ujemny wpływ na jego rozwój, m.in. niekorzystnie wpływa na jego psychikę, gdyż dziecko wstydzi się swojej wady, może zacinać się przed trudnymi dla niego wyrazami, odczuwa lęk przed odpowiedzią. Uczeń nieprawidłowo mówiący najczęściej woli milczeć i udawać, że jest nieprzygotowany do zajęć, niż demonstrować swoją wadę wymowy. W wyniku tego zdobywa słabe stopnie i pogłębiają się jego niepowodzenia w szkole. Istotne znaczenie ma fakt trudności w korzystaniu z lektury przez uczniów ze starszych klas. Ci, którzy nie opanowali w młodszych klasach umiejętności czytania niechętnie czytają. W związku z tym, w miarę upływu lat nauki szkolnej powstaje coraz większa różnica w zasobie pojęciowym między uczniami z wadami wymowy a ich rówieśnikami. Obniża się poziom rozwoju słowno-pojęciowego.

Podsumowując:

Pierwszym krokiem na przezwyciężenie trudności w czytaniu i pisaniu jest nauka poprawnej artykulacji. Im szybciej dziecko przezwycięży nieprawidłową wymowę, tym szybciej pozna litery i tym samym pozbędzie się błędów w pisaniu i czytaniu.

Opracowała: Wioletta Sawaryn
na podstawie literatury źródłowej